

Отримано: 03.10.2014 р.

Прорецензовано: 14.10.2014 р.

Прийнято до друку: 04.12.2014 р.

Борейко В. І. Науково-освітнянське забезпечення економічного розвитку села / В. І. Борейко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 27. – С. 4–7.

УДК: 631.11

JEL Classification: A 230

Борейко Володимир Іванович,

*доктор економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи,
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука*

НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА

У статті розкрито роль наукового та освітнянського забезпечення розвитку вітчизняної аграрної галузі, проаналізовано діяльність українських наукових і освітнянських аграрних установ, виявлено чинники, які гальмують діяльність сільськогосподарського сектору, досліджено закордонний досвід та розроблено пропозицій для забезпечення економічного розвитку села через посилення уваги держави та регіонів до аграрної науки і освіти.

Ключові слова: аграрна галузь, економічний розвиток, наукові дослідження, підготовка спеціалістів.

Борейко Владимир Иванович,

*доктор экономических наук, доцент, проректор по научной работе
Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука*

НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СЕЛА

В статье раскрыта роль научного и образовательного обеспечения развития отечественной аграрной отрасли, проанализирована деятельность украинских научных и образовательных аграрных учреждений, выявлены факторы, которые тормозят деятельность сельскохозяйственного сектора, исследован зарубежный опыт и разработаны предложения для обеспечения экономического развития села путем усиления внимания государства и регионов к аграрной науке и образованию.

Ключевые слова: аграрная отрасль, экономическое развитие, научные исследования, подготовка специалистов.

Volodymyr Boreiko,

*Doctor of Economics, Associate Professor, Vice-rector in science work
of International Economics and Humanitarian University named academician Stepan Demianchuk*

THE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ENSURING OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE VILLAGE

In the article the role of scientific and educational security of development of domestic agricultural sector is revealed, the activity Ukrainian scientific and educational agricultural institutions is analyzed, factors that apply the brake the activity of the agricultural sector are revealed, the foreign research is investigated and proposals for economic development of rural areas through increased attention of state and regions to agricultural science and education are developed.

Keywords: agriculture, economic development, scientific investigations, training specialists.

Постановка проблеми. Постійне зростання кількості жителів Землі потребує збільшення виробництва продуктів харчування на незмінних, або менших площах сільськогосподарських угідь. Однак, реалізувати це завдання можна тільки за рахунок підвищення врожайності сільськогосподарських культур та забезпечення їх збереження в осінньо-зимовий період. А для цього необхідні зусилля науковців і практикуючих високоосвічених спеціалістів, які працюють в аграрній сфері. Тому, сьогодні всі країни, і Україна не виняток, повинні приділяти посилену увагу розвитку і фінансуванню аграрних наукових установ та підготовці відповідних спеціалістів у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість зазначеної проблеми привернула до себе увагу провідних вітчизняних вчених аграріїв, серед яких слід виділити роботи: В. М. Баутіна, В. К. Збарського, В. П. Галушка, М. М. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, О. І. Павлова, П. Т. Саблука, М. А. Хвесика, М. Й. Хорунжого, А. Д. Чикуркової, В. В. Юрчишина, в яких автори наголошують на необхідності підвищення рівня аграрної науки та посилення ролі вітчизняних ВНЗ у підготовці висококваліфікованих спеціалістів для села.

Проте за рівнем наукового та освітнянського забезпечення вітчизняний аграрний комплекс відстає від своїх західних колег, що зумовлює низьку ефективність сільськогосподарського виробництва та конкурентоспроможність українських товаровиробників на міжнародних ринках.

Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є проведення аналізу рівня наукового та освітянського забезпечення вітчизняних аграріїв та розроблення пропозицій для сприяння економічному розвитку села через посилення уваги держави та регіонів до аграрної науки і освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток аграрної науки, використання новітньої техніки та реалізація інноваційних сільськогосподарських технологій, на думку вчених, здатні забезпечити продуктами харчування зростаюче населення Землі. Водночас посилена увага з боку держав до наукового рівня аграрного виробництва і підготовки висококваліфікованих спеціалістів для села сприятиме його економічному та загальнокультурному розвитку, а також закріпленню молоді в сільській місцевості. Тому, наприклад, М. Й. Малік та А. Д. Чикуркова зазначають, що: «... система підготовки й підвищення кваліфікації персоналу аграрних підприємств слугує визначальним фактором підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств і вимагає задіяння конкретних заходів для цього» [1, с. 3].

На думку М. Й. Хорунжого сьогодні в Україні визріла досить складна й неординарна проблема – забезпечення сільського господарства фахівцями з солідною теоретичною підготовкою. Йдеться про фахівців узагалі – агрономів, зоотехніків, економістів і багатьох інших, яких продовжують готувати навчальні заклади. Тому подальший розвиток аграрної економіки можливий лише за умови, коли на всіх рівнях управління агропромисловим виробництвом – від підприємства до міністерств і відомств – працюватимуть зацікавлені висококваліфіковані кадри із сучасним ринковим мисленням і загальнодержавними переконаннями. Крім суто аграрних економічних знань такі фахівці мають володіти фундаментальними знаннями з фінансів, страхування, маркетингу, міжнародної економіки, права та ін. [2, с. 5–6].

Цю ж думку поділяє В. М. Баутін, який зазначає, що: «Отримання знань про науково-місткі розробки, їх адаптація до умов конкретного виробництва, внесення змін в технічне оснащення і організаційний супровід процесу часто вимагають спеціальної підготовки випускника навчального закладу вищої професійної освіти, наявності всіх видів ресурсів для реалізації пропозицій, а також умов для залучення на взаємовигідній основі інвесторів і спонсорів».

При цьому: «Дипломований спеціаліст сільського господарства повинен:

- мати інтерес до своєї діяльності, повсякчасному підвищенню її значення та ефективності;
- відчувати непереборне бажання розкрити себе як особистість, реалізувати свої життєві і професійні установки;
- адаптуватися до обставин сільського життя, перебудуватися на нові умови збереження неперервності освіти;
- володіти високою культурою, раціоналізмом і професіоналізмом для залучення спонсорів, інвесторів, партнерів, а також об'єднання колективу для вирішення оперативних перспективних завдань» [3, с. 165].

В Україні послуги з оволодіння сільськогосподарськими спеціальностями надають 5 національних (Білоцерківський національний аграрний університет, Вінницький національний аграрний університет, Луганський національний аграрний університет, Львівський національний аграрний університет, Уманський національний університет садівництва) та 5 державних (Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Одеський державний аграрний університет, Подільський державний аграрно-технічний університет, Таврійський державний агротехнологічний університет та Полтавська державна аграрна академія) спеціалізованих ВНЗ III-IV рівня акредитації. Крім того, підготовку окремих спеціалістів для роботи в сільськогосподарських підприємствах готують багато інших університетів, технічних та економічних інститутів і академій.

Всі національні аграрні університети ведуть активну роботу з підготовки наукових кадрів: в них, а також Таврійському державному агротехнологічному університеті, функціонують аспірантури та докторанти, а також спеціалізовані ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій. В Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті функціонує аспірантура та докторанти, а у всіх інших державних аграрних ВНЗ – аспірантури та спеціалізовані ради із захисту кандидатських дисертацій.

Аграрні ВНЗ України ведуть також активну науково-практичну та дослідницько-пошукову діяльність. Так, наприклад, вченими Львівського національного аграрного університету виведено 12 сортів картоплі, 3 сорти суниці, 2 сорти часнику та сорт топінамбуру, а їх колегами з Полтавської державної аграрної академії – 3 сорти пшениці та сорт гороху.

Крім того в складі Національної академії аграрних наук (НААН) України наукові дослідження в сферах землеробства, меліорації та механізації, рослинництва, наукового забезпечення інноваційного розвитку, ветеринарної медицини, аграрної економіки і продовольства та зоотехніки проводять близько п'ятдесяти наукових установ та організацій.

У 36 наукових установах Академії відповідно до державного замовлення здійснюється підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації із 58 спеціальностей 6 галузей науки шляхом навчання в аспірантурі. Докторантура функціонує при 19 наукових установах, підготовка докторантів ведеться в 13 установах із 20 спеціальностей. При цьому, на фінансування установ та організацій НААН України, наприклад, у 2012 році з Державного бюджету було виділено 613 млн. грн., а для забезпечення коштами наукових та науково-технічних робіт виконуваних сільськогосподарськими науковими установами – 647 млн. грн. [4].

Однак, ефективність діяльності цих установ залишається дуже низькою. Так, за рівнем урожайності основних рослинних культур (в першу чергу зернових) і продуктивністю тваринництва, Україна значно поступається західноєвропейським та північноамериканським країнам, які не володіють такими родючими як наша країна ґрунтами. Тому виникає занепокоєність, що заспокоєна зростання сільськогосподарського виробництва в останні роки, зумовленим сприятливими природнокліматичними умовами, наша держава залишить вітчизняних аграріїв сам на сам із їхніми проблемами.

Водночас слід зазначити, що ні одне сільськогосподарське підприємство України у 2012 році не створило передових технологій. А із 2134 підприємств, які в цьому році використовували передові технології на сільськогосподарський сектор припало тільки 8 підприємств, або 0,37 %. При цьому, із загальної кількості 13219, в сільському господарстві використовувалося тільки 18 передових технологій, або 0,14 %. До того ж сільськогосподарськими підприємствами у 2012 році не подавалися заявки та не отримувалися патенти на винаходи, хоча для національної економіки ці цифри, відповідно, становили 1390 та 985 [4].

Отже, з такими результатами діяльності вітчизняних аграрних наукових установ і в майбутні роки національний аграрний сектор буде не конкурентоспроможним на міжнародних ринках продовольчих товарів.

Зазначене набуває особливої гостроти в нинішній період, коли Україна ратифікувала та має намір імплементувати Угоду про асоціацію, підписану з країнами Європейського Союзу, оскільки ця угода передбачає поступове долучення нашої країни до загальноєвропейських стандартів та відкриття вітчизняного ринку для іноземних аграрних компаній.

При цьому, не слід забувати, що наші східні сусіди, які не входять до Європейського Союзу також приділяють підвищену увагу розвитку свого аграрного сектору. Наприклад, Казахстан з 2000 по 2010 рік збільшив витрати на аграрну науку в сім разів [5, с. 160]. В Білорусі бюджетна підтримка агропромислового комплексу з 2002 по 2008 рік зросла в 5 разів [6, с. 155].

У відповідності до Державної програми розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2008-2012 роки, затвердженої Урядом Російської Федерації, за цей період в Росії передбачалося збільшити обсяги виробництва аграрної продукції на 121,7 %, в т. ч. в рослинництві – 127,7, в тваринництві – 115,9 % [7, с. 145].

Таким чином організація діяльності вітчизняних аграрних наукових установ та система підготовки спеціалістів, які будуть проводити наукові дослідження в аграрній сфері, та практикуючих спеціалістів для вітчизняного сільськогосподарського сектору потребують удосконалення. При цьому, важливо, щоб майбутні випускники ВНЗ, які будуть працювати над покращенням економічного розвитку та підвищенням продуктивності праці на селі не тільки досконало володіли знаннями із спеціальних дисциплін, а й могли спілкуватися з іноземними партнерами їхньою мовою (або хоча б англійською), освоїли сучасні інформаційні технології, вміли проводити маркетингові дослідження, розраховувати ризики, розбиралися в податковому та митному законодавстві, проводити переговори, оформляти та підписувати угоди.

Все це вимагає внесення змін в навчальні і робочі програми підготовки фахівців вітчизняними аграрними ВНЗ та стажування їх в зарубіжних країнах з метою переймання кращого досвіду цих країн в аграрній сфері.

Важливо також, щоб кошти держави направлені на підготовку спеціалістів для сільського господарства не витрачалися марно. Тому необхідно створити такі умови, щоб більшість випускників аграрних ВНЗ працювали за своєю спеціальністю. Для цього необхідно забезпечувати молодих спеціалістів житлом, надавати їм фінансову допомогу на першому робочому місці та розвивати сільську соціальну інфраструктуру. Поряд з цим, необхідно встановити строгий контроль за тим, щоб випускники аграрних ВНЗ, які навчалися за бюджетні кошти, відпрацьовували встановлений термін (не менше п'яти років) на селі.

Водночас, нашій державі потрібно забезпечити після та поза університетське навчання молодих фермерів, які розпочинають свою діяльність на селі. Для цього можна скористатися досвідом наших західних сусідів (Польщі), які в останні десятиліття, за рівнем організації сільськогосподарського виробництва вийшли на провідні позиції в Європейському Союзі.

Наприклад, в Польщі в межах реалізації державної програми «Підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарського і лісового секторів» серед інших заходів передбачено:

- професійне навчання осіб зайнятих у сільському і лісовому господарстві;
- підготовку молодих фермерів;
- використання консультаційних послуг фермерами і власниками лісів;
- інформаційно-пропагандистську діяльність.

Для поліпшення професійного навчання осіб зайнятих у сільському та лісовому господарстві Польщі, передбачена державна підтримка навчальної діяльності як для державних, так і приватних установ та організацій. Так, у рамках цього напрямку функціонує 500 проектів. Фінансова допомога держави полягає у стовідсотковому поверненні всіх, документально підтверджених витрат, пов'язаних із проведенням навчання, й не більше 15 % коштів на покриття експлуатаційних витрат. При цьому, одноразова грошова виплата для підтримки молодих фермерів у Польщі становить 50 тис. злотих. Загальна сума коштів, закладених у Програмі, дорівнює 420 млн. євро, розрахованих для підтримки 30252 молодих фермерів [8, с. 168–169].

Завдяки цим проектам зростання ефективності господарювання в аграрному секторі Польщі супроводжувалося якісним підвищенням техніко-економічних параметрів аграрного виробництва, що проявляється у зростанні фізичних обсягів випуску і ВДВ з розрахунку на 1 га, продуктивності підгалузей та ін. При цьому, в аграрному виробництві Польщі чільне місце посідають домашні господарства, зокрема приватні, які разом формують близько 82 % валового випуску сектору, 85 % ВДВ та 95 % валового прибутку, змішаного доходу [9, с. 175].

Натомість в Україні державна підтримка аграрному сектору зводиться тільки до виділення дотацій виробникам окремих видів тваринницької і рослинницької продукції, тоді як виведенню новітніх високпродуктивних сортів сільськогосподарської продукції науковими установами та освітянській підтримці фермерських господарств достатньої уваги не приділяється.

Висновки. Виходячи з результатів проведеного дослідження можна зробити висновок, що Україні, для забезпечення економічного розвитку села, необхідно посилити увагу держави та регіонів до аграрної науки і освіти. Для цього потрібно збільшити фінансування наукових установ, які займаються дослідженнями в аграрній сфері та працюють над виведенням нових сортів рослинницької та тваринницької продукції, а також забезпечити наукову та освітянську підготовку керівників та спеціалістів фермерських господарств.

Поряд з цим слід збільшити фінансування державою підготовки аграрними вищим навчальними закладами висококваліфікованих спеціалістів різних спеціальностей для сільського господарства. Водночас необхідно розвивати соціальну інфраструктуру на селі для того щоб створити сприятливі умови для роботи майбутніх випускників ВНЗ в аграрному секторі.

Література:

1. Малік М. Й. Управління підготовкою і підвищенням кваліфікації персоналу аграрних підприємств / М. Й. Малік, А. Д. Чикуркова // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 3–10.
2. Хорунжий М. Й. Проблеми формування конкурентоспроможного кадрового персоналу аграрного сектору економіки України / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 3–9.
3. Баутин В. М. Инновационная роль аграрных вузов в развитии АПК / В. М. Баутин // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 162–166.
4. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstst.gov.ua>
5. Таипов Т. А. Инновационное развитие сельского хозяйства Казахстана / Т. А. Таипов // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 159–164.
6. Гусаков В. Г. Основные итоги и перспективы развития сельского хозяйства Беларуси / В. Г. Гусаков, В. И. Бельский // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 152–160.
7. Скрыпник Е. Б. Устойчивое развитие сельских территорий – важнейшая цель государственной агропродовольственной политики Российской Федерации / Е. Б. Скрыпник // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 143–154.
8. Яворська Т. І. Тенденції державної підтримки сільського господарства Польщі / Т. І. Яворська // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 166–172.
9. Кулик В. В. Макроекономічна динаміка аграрного сектору Польщі / В. В. Кулик // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 167–175.